

הסדר העולמי החדש: השפעות על ישראל

בני מילר¹ | 28 בדצמבר, 2025 | גיליון 2076

הסדר העולמי הליברלי ניצב בפני אתגר כפול: גברה סכנתה של המלחמה הבין-מדינתית, בעלת עצימות גבוהה, ומצד שני התערערה המטרייה הביטחונית האמריקאית לבעלות בריתה. השלכות אלה של השינויים בסדר העולמי על הביטחון הלאומי של ישראל ניכרות ביותר, שכן הן מגבירות איומים עליה. בה בעת, הן מצביעות על פוטנציאל ירידה שלהם. כך גם לגבי היכולות: התמורות בסדר העולמי מאתגרות את היכולות של ישראל אך חלק מהשינויים עשויים לחזק אותן. מבחינת האיומים, העלייה בהם באה לידי ביטוי בהידוק הציר הסמכותני של סין-רוסיה-צפון קוריאה-איראן, העוין את ישראל. ציר נוסף העלול להגביר את האיומים על ישראל הינו ציר ה"אחים המוסלמים", שמעמדו באזור התחזק לאחרונה. בה בעת ולצד שאלות כבדות משקל לגבי יישום כוונות הממשל האמריקאי למתן סכסוכים, קיים סיכוי לצמצום האיומים כלפי ישראל בשל מחויבותו של הנשיא טראמפ לקידום הסכמי שלום ומניעת מלחמות.

בשנים האחרונות התחוללו שינויים משמעותיים ביותר בסדר העולמי. לאחר כשלושה עשורים של סדר עולמי ליברלי מאז קריסת ברית המועצות בסוף 1991, הסדר הליברלי מוחלף על ידי סדר של לאומיות, פופוליזם ורביזיוניזם. הסדר הליברלי נשען במידה רבה על ההגמוניה האמריקאית כמעצמת-העל היחידה, שנהנתה מחופש פעולה ניכר במערכת הבינלאומית ואף ניסתה לעצב את העולם בדמותה הליברלית באמצעות קידום דמוקרטיה, שוק חופשי, גלובליזציה ומוסדות בינלאומיים. אסטרטגית הליברליזציה זכתה להצלחות לא מועטות בקידום גורמים וערכים ליברלים אילו ואחרים, אך בסופו של דבר נתקלה בהתנגדות חזקה מחוץ למערב ובעליית כוחות לא-ליברליים בתוך המערב עצמו ובראש וראשונה בארצות הברית עצמה - עם עליית דונלד טראמפ לכס הנשיאות.

מחוץ לעולם המערבי בולטת עליית הציר הסמכותני-רביזיוניסטי של סין-רוסיה-צפון קוריאה-איראן. ציר זה, החותר להחלשת ההגמוניה האמריקאית והמערב הליברלי בכללותו, מציב - גם אם באופנים ובמידות שונות - את האתגר הבינלאומי הבולט ביותר לסדר הליברלי: הפלישה הרוסית לאוקראינה ב-2022 אתגרה את נורמת האמונה הליברלית בשלמות טריטוריאלית, שכבר נשחקה עם פלישת רוסיה לחצי-האי קרים ב-2014, ואשר גרסה כי מדינות תכבדנה את הגבולות הבינלאומיים ולא תפלושנה יותר לשכנותיהן כדי לספח שטחים.

¹ בני מילר הוא פרופסור ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטת חיפה וראש המרכז לביטחון לאומי באוניברסיטה

אמונה זאת הייתה חזקה במיוחד באירופה, שבמסגרת התפיסה הליברלית הפכה להיות יבשת השלום לאחר שהתאוששה באופן מרשים מהחורבן שגרמו שתי מלחמות העולם. הליברלים האמינו שבעולם של תלות-גומלין כלכלית (למשל, רכישות נפט וגז בהיקפים גדולים מרוסיה) ושל מוסדות ונורמות בינלאומיים, הסבירות למלחמות בין-מדינתיות היא נמוכה ביותר, וקודם כל באירופה. זאת בניגוד להתרחשותן של מלחמות אתניות בעצימות נמוכה בעולם השלישי. ההלם מהתוקפנות הרוסית הניע את המערב להתייצב לכאורה באופן מאוחד ובהנהגת ארצות הברית לצד אוקראינה, בעיקר במסגרת ברית נאט"ו, על ידי סיוע פיננסי ואספקת נשק בהיקף ניכר, גם אם המערב לא שלח חיילים להגן עליה.

אולם גם במערב עצמו נוצר שסע פנימי בין הליברלים לבין זרם הולך ומתחזק של פופוליזם לא-ליברלי, ימני-לאומני. זרם זה הרבה פחות מחויב למוסדות בינלאומיים ואף לבריתות צבאיות עקב התמקדותו באינטרסים הפרטיקולריים של מדינת הלאום, תוך התרחקות מערכים ליברליים אוניברסליים.

ההתפתחות המשמעותית ביותר בהקשר זה הייתה בחירת טראמפ לנשיאות בסוף 2024. הגישה הלאומנית המגולמת בסיסמה "אמריקה תחילה", שמוביל הנשיא טראמפ מפגינה מחויבות פוחתת לבעלות הברית ומעלה סימני שאלה לגבי התייצבות אוטומטית של ארצות הברית לצידן במקרה שיותקפו. שאלה זו רלוונטית קודם לכל ביחס לתוקפנות הרוסית כלפי מדינות אירופה, אך גם בהקשר של בעלות הברית האסיאתיות המאוימות על ידי סין--יפן וכן טאיוואן, שאיננה בעלת ברית פורמלית אך קיימת למעשה מחויבות למנוע את איחודה בכוח הזרוע עם סין. כן עולה תהייה האם ארצות הברית תגן על דרום קוריאה, המאוימת על ידי צפון קוריאה.

וכך נוצר אתגר כפול לסדר העולמי הליברלי: מצד אחד גברה סכנת המלחמה הבין-מדינתית בעלת עצימות גבוהה ולא רק מלחמות אזרחים אתניות ושבטיות, כפי שהיה לפני הפלישה הרוסית לאוקראינה. ומצד שני התערערה המטרייה הביטחונית האמריקאית לבעלות הברית. כתוצאה מכך עלו תקציבי הביטחון במדינות רבות ונוצר מרוץ חימוש הולך וגובר. ובכלל, סוגיות הביטחון הלאומי עברו יותר למרכז הבמה הפוליטית עם עליית תקציבי הביטחון, התחמשות, מחשבות על התגרענות ודיונים על אודות הגדלת הצבאות - אפילו באמצעות גיוס חובה במדינות אירופה, בגרמניה למשל--למרות עברה הבעייתי בתחום השימוש בכוח צבאי.

ככלל, הביטחון הלאומי של מדינה מושפע מהחיבור בין שני גורמים: יכולות המדינה והאיומים שבפניהם המדינה ניצבת. ככל שהמדינה היא בעלת יותר יכולות (צבאיות, כלכליות וטכנולוגיות) להגן על ערכים מרכזיים שלה ומצד שני האיומים על הערכים הללו נמוכים יותר, הביטחון הלאומי במצב טוב יותר; ולהיפך: ככל שהיכולות מוגבלות יותר והאיומים גוברים, כך הביטחון הלאומי מעורער יותר.

השלכות אלה של השינויים בסדר העולמי על הביטחון הלאומי של ישראל ניכרות ביותר, הן מבחינת ההשפעה על האיומים שישאל ניצבת בפניהם והן מבחינת היכולות להתמודד עם איומים אלו. למרבה העניין, השינויים בסדר העולמי משפיעים על הגברת האיומים אך גם על פוטנציאל ירידה שלהם. כך גם לגבי היכולות: התמורות בסדר העולמי מצד אחד מאתגרות את היכולות של ישראל אך חלק מהשינויים עשויים לחזק אותן.

לגבי היכולות, חוסר היציבות הגובר בעולם ומרוץ החימוש כתוצאה מכך מעניקים יתרונות לישראל על שום התעשייה הביטחונית המפותחת שלה, שגם מדינות המבקרות את ישראל, בעיקר באירופה, נזקקות לפחות לחלק ממוצריה. לישראל גם ניסיון מלחמתי רב וכן ניסיון רב בגיוס חובה וצבא מילואים.

הסדר העולמי החדש מאלץ מדינות, כולל מפותחות ועשירות באירופה ובמזרח אסיה, שעד כה חסו מתחת למטריית הביטחון האמריקאית, להיזקק לידע ולניסיון הישראליים בתחומים אילו. עקב התלות הצבאית והמדינית העצומה של ישראל בארצות הברית, ראוי להעניק תשומת לב מיוחדת לנטיית של ממשל טראמפ ותומכיו בתנועת מאגה, אך גם למפלגה הדמוקרטית העשויה לשוב לשלטון בשנים הקרובות וכן לנטיית של הציבור האמריקאי בכללותו ובמיוחד של הדור הצעיר.

ממשל טראמפ משפיע ישירות על הביטחון הלאומי של ישראל בכמה ממדים, שחלקם מנוגדים זה לזה מבחינת השלכותיהן על ביטחון ישראל. בניגוד ליחסו הבלתי-אוהד בעליל לאוקראינה (כולל בגלל הערכתו הרבה את האויב שלה - נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין), יחסו הבסיסי של טראמפ לישראל הוא אוהד. בנוסף לרקע אישי ומשפחתי, החלק הנאמן ביותר בקואליציה של תנועת מאגה שבראשותו - הנוצרים האוונגליסטים - תומך מסורתית ובאופן נלהב (אם כי לאחרונה, בעקבות המלחמה ברצועת עזה ובכלל מתגברים שם גם קולות ביקורתיים). תפיסתם הבסיסית של אוונגליסטים רבים היא של "התנגשות הציוויליזציות", כלומר האסלאם, על תנועותיו הרדיקליות השונות, מאיים על "המסורת היהודית-נוצרית". בהתנגשות עולמות זאת שמור בקרב חסידי התפיסה האוונגליסטית מקום של כבוד לישראל שכן היא נתפסת כחלוץ שלפני המחנה המתמודד ישירות עם איום האסלאם הרדיקלי, ובכך למעשה ישראל מגינה גם על העולם הנוצרי. לכן, ישראל ראויה לכל תמיכה אפשרית מצד ארצות הברית. בין אם טרמפ שותף לחלוטין לתפיסה זאת או אינו שותף לה לגמרי, העמדה הנחרצת של תומכיו הנאמנים ביותר בוודאי משפיעה של שיקוליו לגבי תמיכה צבאית ביכולותיה של ישראל - תמיכה שהגיעה לשיאה בהתערבות לצד ישראל במלחמת 12 הימים עם איראן ביוני 2025.

עם זאת, חלק אחר של המחנה הטראמפיסטי עלול בתנאים מסוימים להשפיע לרעה על יכולותיה של ישראל. מדובר במחנה "אמריקה תחילה" הבדלני הגדול, החושש שמא ישראל תגרור את ארצות הברית למלחמות לא-לה במזרח התיכון - אזור המזוהה ממילא עם שקיעה אמריקאית בבזבז של מלחמות כושלות אין-סופיות דוגמת המלחמות באפגניסטן ובעיראק אחרי פיגועי הטרור הקשים שאירעו ב-9/11. הבדלנים מעוניינים לצמצם כמה שיותר את התמיכה האמריקאית בישראל. כך גם התנגדו להתערבות האמריקאית לצד ישראל במלחמה עם איראן מתוך חשש להסתבכות במלחמה מיותרת. מעבר לבדלנים, בולטת הירידה בתמיכת הציבור האמריקאי הכללי בישראל בפרט במפלגה הדמוקרטית והדור הצעיר. לכך עלולות להיות השפעות שליליות דרמטיות ביותר על היכולות הישראליות בעתיד.

מעבר לאינטרסים חומריים, הייחודיות של מעמד ישראל במזרח התיכון מבחינת ארצות הברית נבעה מ"הערכים המשותפים", כלומר: ישראל היא הדמוקרטיה היחידה באזור. נכסיות ישראלית זאת אבדה בסדר העולמי הנוכחי לא רק עקב ההידרדרות במאפיינים דמוקרטיים בישראל, אלא בשל חוסר הרלוונטיות של ערכי הדמוקרטיה מבחינת הממשל הנוכחי בווינגטון, אשר נותן עדיפות למנהיגים "חזקים" סמכותניים, במיוחד אם הם שולטים במדינות עשירות דוגמת מדינות המפרץ, אשר יחסיהן עם הממשל האמריקאי זכו לשדרוג תחת הנשיא טראמפ. כך למשל, הממשל מוכן למכור מטוסים מתקדמים לערב הסעודית למרות האיום הפוטנציאלי על היתרון האיכותי של ישראל. מכירה זו עלולה כמובן לגרום פגיעה ניכרת ביכולות הצבאיות של ישראל ובחופש הפעולה שלה.

מבחינת האיומים, העלייה בהם באה לביטוי בהידוק הציר הסמכותני של סין-רוסיה-צפון קוריאה-איראן, העוין את ישראל, במיוחד אם חברותיו תחזקנה את החימוש של איראן במערכות מתקדמות של מטוסים, טילים והגנה אווירית, אשר יקשו על ישראל להינות מחופש פעולה כפי שבא לידי ביטוי במלחמת 12

הימים עם איראן. ציר נוסף העלול להגביר את האיומים על ישראל הינו ציר ה"אחים המוסלמים", שמעמדו באזור התחזק לאחרונה בעקבות מעורבותו הרבה במהלכים לקראת סיום המלחמה ברצועת עזה ובגיבוש תוכנית השלום של טראמפ. הציר כולל את קטאר, המארחת את ראשי חמאס ונותנת חסות לתחנת "אל ג'זירה", המדווחת בצורה לעומתית בכל הקשור לישראל. הציר כולל גם את טורקיה, העוינת מאוד לישראל תחת שלטון ארדואן אבל מעוניינת לשלוח כוחות שישבו על גבול ישראל כחלק מהכוח הרב-לאומי המתגבש במטרה לייצב את המצב ברצועת עזה. טורקיה קשורה לחמאס וגם לממשל החדש בסוריה - מוקד חיכוך נוסף עם ישראל, שטורקיה סייעה מאוד לעלייתו לשלטון בסוף 2024.

בה בעת, קיים סיכוי לצמצום האיומים כלפי ישראל בשל מחויבותו של הנשיא טראמפ לקידום הסכמי שלום ומניעת מלחמות. מעורבותו הייתה קריטית בסיום המלחמה בעזה, שחרור כל החטופים החיים ומרבית החטופים החללים מידי חמאס, ובנוסף קידום תוכנית שלום אמביציוזית, שגם אושרה על ידי מועצת הביטחון. נותרו עדיין סימני שאלה מהותיים לגבי יישומה של התוכנית, אך עצם השגתה - לפחות לכאורה בהסכמת כל הצדדים - הוא הישג משמעותי, שאם ימומש הוא צפוי להפחית איומים על ביטחון ישראל. עם לא פחות ואולי יותר סימני שאלה ניתן לראות את הפחתת האיומים כתוצאה מהסכם הפסקת האש בלבנון מנובמבר 2024 והתחייבות הממשלה הלבנונית לפרק את חיזבאללה ממשקו, וכן את ההתקרבות בין טראמפ למשטר החדש בסוריה. אולם ייתכן שעל רקע זה יוצרו תנאים לקידום הסכם ביטחוני בין ישראל לסוריה, שעשוי להביא להפחתת איומים גם בגזרה זאת.

נותרות עדיין שאלות כבדות משקל לגבי הנורמליזציה עם ערב הסעודית, העשויה להביא לקידום אינטגרציה ישראלית באזור ובכך להפחתה משמעותית של האיומים עליה; השליט בפועל של ערב הסעודית, מוחמד בן סלמאן, קושר בין הנורמליזציה לבין התקדמות ממשית לקראת פתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני. אם זו כזאת אכן תושג, רמת האיומים כלפי ישראל עשויה אכן לרדת במידה משמעותית.

הסוגיות הללו נתונות עדיין בסימני שאלה כבדים ביותר, אבל התלות הגבוהה מאוד של ישראל בארצות הברית ובממשל טראמפ ובנוסף היחסים הקרובים שהנשיא יצר עם שחקנים רבים באזור ורצונו העז לקדם הסכמי שלום - כל אלה מעניקים תקווה שאכן ניתן למתן ואולי לסיים קונפליקטים באזור (או לפחות את חלקם) בדרכי שלום, וכך גם להפחית איומים הביטחוניים על ישראל ולשדרג את ביטחונה הלאומי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט